

**INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI
BOLALARNI INTELLEKTUAL QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH IJTIMOIIY-
MUAMMO SIFATIDA**

Ilmiy rahbar: Altibayeva Gulbaxor Majitovna

Termiz davlat Pedagogika instituti, o'qituvchi

Talaba: Suyunova Gulasal G'ayrat qizi

Termiz davlat Pedagogika instituti, 2- kurs.

Kalit so'zlar: boshqarish, rejalashtirish, tashkilot, faoliyat, imkoniyat, xususiy turkumlar, tashkil etish.

Key words: management, planning, organization, activity, opportunity, private categories, organization.

Ключевые слова: управление, планирование, организација, деятельность, возможность, частные категории, организација.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev tomonidan 2016 yil 29 dekabrda qabul qilingan "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707 sonli qaror maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilganligi bejiz emas. Mazkur qaror maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining xuquqiy-me'yoriy asoslarini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining davlat va nodavlat tarmoqlarini birday rivojlantirish, mazkur tizimga ilg'or pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish, pedagoglarning innovatsion faoliyati ko'lamini darajasini kengaytirish, kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularning malakasini oshirish mazmunini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim qamrovini to'liq ta'minlash, bolalarni maktabga tayyorlashning samarali mexanizmlarini joriy etish kabi vazifalarni yanada dolzarblashtirdi[6].

Bu o'z navbatida, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yangicha yondashuv asosida takomillashtirish, ularda amalga oshiriladigan pedagogik jarayonlarni yangi mazmun va innovatsion texnologiyalar bilan boyitish imkonini beradi. Shuning uchun ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha alohida dastur ishlab chiqish, ushbu tizimni boshqarish infrastrukturasi takomillashtirish vazifasi qo'yilib, ilmiy-metodik ta'minotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tahlil va natija. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi [10] maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi. Hujjat malakali pedagogik kadrlarining yetishmovchiligi, davlat MTMLarining to'lib ketganligi, moddiy-texnik holatining nomuvofiqligi, hamda davlat MTMLarining o'quv-metodik materiallari bilan past darajada ta'minlanganligi muammolarining hal etilishini nazarda tutadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ–4312-son Qarorini amaliyotga joriy qilish maqsadida bir qator chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Mazkur konsepsiyada maktabgacha ta’lim yoshdagi bolalarni intellektual qobiliyatini rivojlantirish masalalariga ham alohida e’tibor qaratilgan. Jumladan, maktabgacha ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish; maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish; bolalarning sifatli maktabgacha ta’lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta’minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish; maktabgacha ta’lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish; maktabgacha ta’limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta’minlash; maktabgacha ta’lim tizimiga maktabgacha ta’lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish; Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning sog‘lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta’minlashni o‘zida aks ettirgan. Mazkur konsepsiya o‘rta va uzoq muddatli istiqbol uchun maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish maqsadlari, vazifalari, ustuvorliklari va bosqichlarini belgilab berdi.

Shuningdek, Qonunchilik palatasi tomonidan 2019 yil 22 oktyabrda qabul qilingan va senat tomonidan 2019 yil 14 dekabrda ma’qullangan O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasidagi munosabatlarni tartibga solishni nazarda tutadi. Ushbu Qonunda maktabgacha ta’lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari sifatida quyidagilar ko‘rsatib o‘tilgan:

- har bir bola uchun maktabgacha ta’lim va tarbiya olish imkoniyatining mavjudligi;
- har bir bolaning iste’dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi;
- maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarga ta’lim, tarbiya berish va ularni sog‘lomlashtirishning, oila hamda maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyaviy ta’sirining birligi;
- maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarga ta’lim va tarbiya berish uyg‘unligi;
- bola shaxsining rivojlantirishga yo‘naltirilgan shaxsiy yondashuv; maktabgacha va umumiy o‘rta ta’limning izchilligi hamda uzluksizligi; ta’lim va tarbiyaning demokratik hamda dunyoviy xususiyatga egaligi; ta’lim-tarbiya jarayonining shaffofligi va ochiqligi; maktabgacha ta’lim va tarbiya mazmuni, darajasi hamda hajmining maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlariga hamda sog‘lig‘i holatiga muvofiqligi kabilar ko‘rsatilgan [].

Maktabgacha ta’lim pedagogikasi sohasidagi innovatsion yondashuvlar ta’lim-tarbiya jarayonini ilmiy metodik jihatdan samarali tashkil etish hamda bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni ta’minlashga intellektual yondashishga oid bilim va ko‘nikmalarga egallashi, ulardan pedagogik amaliyotda samarali foydalanish imkoniyatlarini o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tizimida qo‘llaniladigan pedagogik vaziyatlar bilan bog‘liq jarayonlarni tashkil etish imkoniyatlari, muayyan funksional vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar, samarali shakl va vositalarga oid bilimlar maktabgacha ta’lim pedagogikasining asosini tashkil qiladi. Buning uchun dastlab maktabgacha ta’lim tizimida bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari haqidagi ma’lumotlar taqdim etilishi lozim. Maktabgacha ta’lim tizimida

innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilinishi bolalarni har tomonlama yetuk va intellektual ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, ularning aqliy qobiliyatini rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Tarbiyalanuvchilarni innovatsion texnologiyalar asosida intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlarini takomillashtirishda tarbiyachi va pedagoglar maskur jarayonning ob'ekti va sub'ekti sifatida namoyon bo'lishi, ushbu jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Buning uchun tarbiyachi-pedagoglar maktabgacha ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalar va zamonaviy ta'lim usullarini chuqur o'zlashtirgan bo'lishi va kasbiy faoliyatdan ulardan samarali foydalani bilishi lozim. Bolalarni innovatsion texnologiyalar asosida intellektual qobiliyatini rivojlantirishda dastlab ularning aqliy va ruhiy rivojlanishini tashxis qilishning turli metodikalarini yaxshi bilishlari va o'z vaqtida ulardan samarali foydalanishlari talab etiladi. Har bir tarbiyachi va pedagog bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlarini takomillashtirishga kirishar ekan ular zamonaviy insonparvarlik konsepsiyalarni bilishlari va bola shaxsini tarbiyalash metodikasini egallagan bo'lishlari muhimligini taqazo etadi.

Shu o'rinda adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, intellekt tushunchasiga turli olimlar tomonidan turlicha talqin qilingani, uni psixologik va pedagogik mazmunini ifodalashda esa qator yondashuvlar mavjudligini ko'rishimiz mumkin.

Intellekt (lotincha: *intellects* — bilish, tushunish, idrok qilish) — insonning aqliy qobiliyati; hayotni, atrof muhitni ongda aynan aks ettirish va o'zgartirish, fikrlash, o'qish-o'rganish, dunyoni bilish va ijtimoiy tajribani qabul qilish qobiliyati; turli masalalarni hal qilish, bir qarorga kelish, oqilona ish tutish, voqea-hodisalarni oldindan ko'ra bilish layoqatiga nisbatan qo'llanishi haqida vikipedik ma'lumotlar keltirilgan[8 ;58-b.].

Insonning intellektual qobiliyatlarini o'rganish, aqliy qobiliyatlarini aniqlash bilan uzoq vaqtdan beri nafaqat pedagoglar balki olimlar, faylasuflar, filologlar, fiziologlar, sotsolog hamda biologlar kabi turli malakali olimlar va mutaxassislar tadqiqotlar olib borishgan.

Shu o'rinda intellektni – shaxsning turli tomonlarini o'rganadigan aqlning tuzilishi sifatida ham talqin qilinganini ko'rish mumkin.

“Intellekt” atamasi fanga XX-asrda avstriyalik olim V.Shtern tomonidan kiritilgan. Uning fikricha, intellekt insonning yangi turmush sharoitlariga moslashishning ma'lum bir umumiy qobiliyatidir.

Intellekt tarkibiga idrok qilish, xotirlash, fikr yuritish, so'zlash kabi qator psixik jarayonlar kiradi. Intellektning rivojlanishi bevosita tug'ma iste'dod, miya imkoniyatlari, jo'shqin faoliyat, hayotiy tajriba kabi ijtimoiy omillarga bog'liq. Intellekt saviyasi, darajasi inson faoliyatining natijalariga, shuningdek, psixologik testlarga qarab ham belgilanadi.[vikipediya].

Intellektual imkoniyatlarni rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, hozirgi kundagi ilmiy tadqiqot ishlari asosan integratsiyalashgan dastur asosida fanlararo umumlashtirish bilan olib borilayotganini ifodalamoqda[9;104-b].

“Intellekt” - bu sodir bo'layotgan narsalarni samarali idrok etish va tushunish imkoniyatini ta'minlaydigan individual aqliy (aqliy) tajribani tashkil etishning o'ziga xos shakli[10;79-b].

Intellektni tarkib topishi va shakllanishi bo'yicha sakkizta asosiy yondashuvlar mavjud bo'lib, ular keyingi bir qator ilmiy manbalarda qayd etilgan:

Intellektga fenomenologik yondashuv: intellekt ong mazmunining asosiy shaklli sifatida qaraladi (V.Keller; K.Dunker; M. Vertgeymer; Dj.Kempion va boshqalar).

Intellektga genetik yondashuv: intellekt insonning tashqi olam bilan o'zaro

ta'sirlashuvining tabiiy sharoitidagi o'rab turgan muhit talablariga qiyin moslashuvi oqibati sifatida qaraladi (U.R.Charlzvort; J.Piaje).

1. Intellectga sostio-madaniy yondashuv: intellekt insonning ijtimoiylashuvi, shuningdek, madaniyatning maqsadli ta'siri natijasi (Dj. Brunner; L.Levi-Bryul; A.R.Luriya; L.S.Vigotskiy va boshqalar.).

2. Intellectga jarayonli - faoliyatli yondashuv: intellekt inson faoliyatining asos shakli sifatida (S.L.Rubenshteyn; A.V.Brushlinskiy, L.A.Venger; K.A.Abulxanskaya-Slavskaya va boshqalar.).

3. Intellectga ta'limi yondashuv: intellekt maqsadga yo'naltirilgan ta'limining mahsuli sifatida qaraladi (A.Staats; K.Fisher; R.Feyershteyn va boshqalar). 6. Intellectga axborot yondashuvi: intellekt axborotlarni qayta ishlashning elementar jarayonlari majmui sifatida (G.Ayzenk; E.Xant; R.Shternberg va boshqalar). 7. Intellectning funksional-darajaviy yondashuvi: intellekt har xil darajadagi bilish jarayonlarining tizimi sifatida (B.G.Ananev; E.I.Stepanova; B.M.Velichkovskiy va boshqalar)

4. Intellectning regulyatsion yondashuvi: intellekt psixik faollikni o'zini o'zi regulyatsiya qilish omili sifatida (L.L.Terstoun va boshqalar).

Insonning aqliy taraqqiyotini, intellektini tadqiqot qilish bugungi kundagi fan oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib qolmasdan, balki bu muammo qadimgi davrdan beri mutafakkir, ma'rifatparvar olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Xatto mazkur masala antik dunyoni yashab ijod etgan atoqli faylasuf olimlarning diqqatini o'ziga jalb etgan.

Ularning nuqtai nazariga ko'ra, "nuo" inson ruhining oliy, shuning bilan birga o'ziga xos aqli tarkibi bo'lsa, Platon va Aristotellar olam hamda borliqni bilishning eng maqbul ekanligini takidlab o'tadilar. Xuddi shu boisdan, "aql" bilishning eng yuksak bosqichi sifatida talqin qilinadi.

Mashur faylasuf Kantning ta'limotiga binoan intellekt nemischa "verstand"lar – bu bizdagi mavjud barcha tushunchalar tuzilishining strukturaviy bilish qobiliyati sifatida talqin qilindi[11;62-b].

Aql-idrok, intellekt tushunchasi psixologiyada eng ko'p muhokama qilinadigan hodisalardan biridir, ammo shunga qaramay, aniq nimani "intellekt" deb hisoblash mumkinligi haqida standart ta'rif yo'q. Ayrim tadqiqotchilar aql-zakovat, intellektni qobiliyat deb hisoblasa, boshqalari esa intellekt- bir qancha qobiliyat, malaka va iste'dodlarni o'z ichiga oladi, degan gipotezaga yaqinroqdir deya muhokamalar olib borishadi.

Eng so'nggi va eng qiziqarli nazariyalardan biri Xovard Gardner tomonidan ishlab chiqilgan ko'p intellekt nazariyasidir. Gardner test natijalarini tahlil qilishga e'tibor qaratish o'rniga, inson aql-zakovatining raqamli ifodasi to'liq emasligini va insonning qobiliyatlarini to'g'ri tasvirlab bermasligini aytgan. Uning nazariyasi turli madaniyatlarda qadrlanadigan ko'nikma va qobiliyatlarga asoslangan sakkizta alohida intellektni tavsiflaydi:

- vizual-fazoviy intellekt;
- og'zaki-lingvistik intellekt;
- tana-kinestetik intellekt
- mantiqiy-matematik aql
- shaxslararo aql;
- shaxsiy intellekt;

- musiqiy intellekt;
- naturalistik aql.

Robert Sternbergning "Intellektning uch komponentli nazariyasi". Olim Robert Sternberg intellektni-inson hayotining real sharoitlarini tanlash, shakllantirish va moslashtirish bo'yicha aqliy faoliyati deb ta'riflagan. U Gardnerning aql bir qobiliyatdan ko'ra kengroq tushuncha ekanligi haqidagi fikriga qo'shiladi, lekin Gardnerning ba'zi aql-zakovatlariga alohida iste'dod sifatida qarashni taklif qildi. Sternberg unga "muvaffaqiyatli razvedka" deb atagan g'oyasini taklif qildi. Uning kontsepsiyasi uchta omildan iborat:

- Analitik aql. Ushbu komponent muammolarni hal qilish qobiliyatini anglatadi.
- Ijodiy intellekt. Aql-idrokning bu jihati o'tgan tajriba va hozirgi ko'nikmalardan foydalangan holda yangi vaziyatlarni hal qilish qobiliyatiga asoslanadi.
- Amaliy intellekt. Bu element atrof-muhit o'zgarishlariga moslashish qobiliyatini anglatadi.

Umuman olganda MTT tarbiyachilarning pedagogik-psixologik yondashuvi, pedagogik taktikasi va kasbiy-pedagogik faoliyati bir yoqlama xarakterga ega bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirish masalasi ikkinchi darajada qaralar edi. Tarbiyachilarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi tarbiyalanuvchilarga bo'lgan bunday munosabati va tutgan yo'li to'g'ri va maqsadga muvofiq deb qaralardi. Ushbu jarayonni tadqiqotchi M.Berdieva quyidagicha izoxlaydi. "Tarbiyachilar go'yoki bolalarning salomatligi, hayoti, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, erkin rivojlanishi va yetuk inson bo'lishi uchun g'amxo'rlik qilgandek bo'lib ko'rinadi. Ularning maqsadlari ham shunday, lekin bu jarayonda tarbiyachilar bolalarning intellektual rivojlanishlari uchun yordam ko'rsatishning samarali yo'llarini tanlay olmaydilar. Aksariyat hollarda bolalarga faqat buyruq berish, qo'rqitishdan foydalaniladi. Bunday munosabat natijasida bolalar qaysar, o'jar bo'lib qoladilar. Tarbiyachilarning bu kabi harakatlari bolalarning intellektual rivojlanishlariga xalaqit berib, tengdoshlari bilan faol hamkorlik qilishga salbiy to'siq bo'ladi va bolalarning intellektual rivojlanishlari uchun kutilgan samarani bermaydi" degan fikrlarni ilgari suradi.

"Intellekt" (inglizcha - intelligence) tushunchasi ilmiy tadqiqot ob'ekti sifatida psixologiyaga 19-asr oxirida ingliz antropologi F.Galton tomonidan kiritilgan. Charlz Darvinning evolyutsion nazariyasi ta'sirida u irsiyat omilini jismoniy va ruhiy jihatdan har qanday individual farqlarning hal qiluvchi sababi deb hisobladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti bolalarini itelektual qobiliyatini shakllantirishda pedagogikaga oid qarashlarning vujudga kelganligi, keyinchalik ushbu qarashlar negizida maktabgacha ta'lim tizimi bo'g'ini tarbiyalanuvchilarini aqliy qobilyati, dunyoqarashi, tafakkuri, fikrlash doirasi, nutqi, madaniyati, yurish va turishi bilan bog'liq jarayonlarni samarali tashkil etish va ularni bosqichma-bosqich ilmiy metodik jihatdan ta'minlash mexanizmlari yaratilganligi haqidagi nazariy va amaliy bilimlardan xabardor qilish maqsadga muvofiq ekanligini asoslaydi. Chunki, 6-7 yoshli bolalarni itelektual qobilyatini shakllantirishga oid ma'lumotlar, bu sohadagi bilimlar va tajribalar bizning ajdodlarimiz tomonidan o'rganilganlik darajalari, uning ahamiyati va ijtimoiy zaruriyati ilgari surilgan. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilari uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti juda muhim tarbiya maskani sanalib, ularni sog'lom, har tomonlama yetuk qilib tarbiyalash uchun zarur tashkiliy, uslubiy, psixologik pedagogik shart-sharoitlar yaratadi, bolalarni maktabda muntazam ravishda ta'lim olishga sifatli tayyorlashda ota-onalarga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim bola 6-7 yoshga yetguncha oilada,

hamda davlat va nodavlat maktabgacha bolalar muassasalarida amalga oshirilishi lozimligi ilgari surilgan.

Maktabgacha ta'lim, bola shaxsini maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'llaydigan Davlat talablariga muvofiq sog'lom va har tomonlama yetuk shakllangan, maktabda o'qishga sifatli tayyorlangan tarzda tayyorlash maqsadini ko'zlaydi. Uning asosiy vazifalariga quyidagilar kiritilgan.

- Bolalarning hayotini muhofaza qilish va sog'lig'ini mustahkamlash;
- bola shaxsi asoslarini shakllantirish, uning bilimga qiziqishlarini rivojlantirish;
- bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash;
- bolaning rivojlanishidagi nuqsonlarni zarur tarzda tuzatish;
- bolalarni milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish
- bolalarni maktabda o'qishga tayyorlash.

"An'anaviy maktabgacha ta'limdagi tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar orasidagi ichki ziddiyatlar, bolalarning badjahl, qo'rs, kattalarga shubha bilan qaraydigan bo'lib shakllanishlariga olib keladi. Natijada bolalar tarbiyachilarga bepisandlik bilan qaray boshlaydilar va maktabgacha ta'lim muassasasidan beza boshlaydilar. Ular tarbiyachilardan himoyalanih yo'llarini izlaydilar. Ko'pincha vaziyatga moslashish, o'zliklaridan uzoqlashishga harakat qiladilar va bu orqali o'ziga xos tarzdagi ijtimoiy qulaylikka ega bo'lishni xohlaydilar."

XX asr davomida Intellectning mohiyatini tushunishga quyidagi yondashuvlar tekshirildi va tahlildan o'tkazildi:

- o'rganish qobiliyati sifatida (A. Binet, Ch. Spirman, S. Kolvin, G. Vudrou va boshqalar);
- abstraksiyalar bilan ishlash qobiliyati sifatida (L. Termen, E. Torndyke, J. Peterson);
- yangi sharoitlarga moslashish qobiliyati sifatida (V. Stern, L. Thurstone, Ed. Clapared, J. Piaget) [3].

20-asr rus psixologiyasida aqliy salohiyat tadqiqotlari bir necha yo'nalishda rivojlandi: umumiy aqliy qobiliyatlarning psixofiziologik moyilligini o'rganish (B.M.Teplov, V.D. Nebylitsin, E.A. Golubeva, V.M. Rusalov), intellektual faoliyatning hissiy va motivatsion tartibga solinishi (O.K. Tixomirov), kognitiv uslublar (M.A. Xolodnaya), "mahoratning aqlga ta'siri" (Y.A. Ponomarev). O'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy adabiyot ma'lumotlarini o'rganish (V.V.Zenkovskiy, J.Piaje, P.P.Blonskiy, M.K.Akimova, M.A.Xolodnaya, D.B.Elkonin va boshqalar). Psixologiya va pedagogikada intellekt va intellektual mahorat tushunchasi ikki xil talqin qilinishini ko'rsatdi. .

G'arb psixologiyasi olimlarining aksariyati fikricha, irsiyat va muhit intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishning asosiy omillari hisoblanadi.

Frensis Galton "Daho va irsiyat" kitobida o'z tadqiqoti natijalarini e'lon qilib, intellektual qobiliyatlarning rivojlanishi birinchi navbatda irsiyat bilan bog'liqligini isbotladi. Uning fikricha, yuksak yutuqlarning sababi insonning o'zida yotadi va avloddan-avlodga o'tadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirishda, ularni aqliy rivojlanishini ta'minlashda, ma'naviy-axloqiy tarbiyasi tarkib toptirishda, ijtimoiy faolligini oshirishga va jismonan sog'lom bo'lishiga xizmat qiladi. Intellektual qobiliyatlarini shakllantirish manbalari bolalarning intellektual, kognitiv, kommunikativ, kreativ qobiliyatlarini innovatsion shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan omillar sifatida ifodlanadi.

Bolalarda mazkur obilyatlarni shakllantirmasdan turib ularni ijodiy rivojlantirib bo'lmaydi. Talabalarning intellektual imkoniyatini rivojlantiruvchi har qanday maqsadga qaratilgan mazkur jarayonining mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va ketma-ket bajariladigan usullar belgilab olinadi:

1. Bolalarning intellektual imkoniyatini shakllantiruvchi hislatlarini uyg'otish va rivojlantirish rejalashtiriladi.

2. Mana shu hislatlarni rivojlantirishni amalga oshiruvchi usullarni yaratish yoki intellektual imkoniyatni oshirib borishga xizmat qiluvchi manbalar izlab topiladi.

3. Belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qaerda ishlatish rejalashtiriladi.

Bolalarni shaxs sifatida shakllanishi va kamol topishida yangi jamiyat boshqa odamlar bilan muomilada bo'lishi, munosabat o'rnatishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni shaxs sifatida shakllanishida uning psixik xususiyatlarini rivojlantirish aql, iroda, diqqat, harakat hayotda o'z o'rnini topa olishi, uning vatani xalqning ravnaqi yo'lida e'tiqod bilan xizmat qilish haqidagi tayyorgarliklari uni shaxs darajasiga ko'taradi. Bunday sifatlarni ro'yobga chiqarish tarbiyaga bog'liq bo'ladi.

Xulosa. Bolaning kamolatiga, ruhiyatiga fe'l-atvori shakllanishiga qanday omillar tasir etadi. Bola tarbiyasiga, uning shakllanishiga biologik omil, ijtimoiy omil va ta'lim va tarbiya tasir etuvchi omillar shular hisoblanadi. Inson intellekti uchun eng muhim narsa shuki u atrofimizni o'rab olgan va olamdagi narsa va hodisalar o'rtasida bog'lanishi va munosabatlarini aks ettirish hamda shu bilan ijodiy ravishda qayta o'zgarish imkonini beradi. Demak, intellekt aqliy energiyaning umumiy omili sifatida ishlaydi. Har qanday intellektual faoliyatning muvaffaqiyati ma'lum bir umumiy omilga, umumiy qobiliyatga bog'liq. Har bir inson ma'lum darajadagi umumiy intellekt bilan tavsiflanadi, bu odamning atrof-muhitga qanday moslashishini belgilaydi.

ADABIYOTLAR:

1. Bola huquqlari to'g'risida konvensiya. "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.-T.: Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi, 2008. – 34 bet.

2. Djuraeva B.R., Umarova X.A., Tojiboeva H.M., Nazirova G.M. «Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini takomillashtirishning pedagogik tizimi» / monografiya // Toshkent, Real print. – 2017. 160 b.

3. Yo'ldoshev J.G., Usmonova S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. T.: RTM, 2004.-B.104.

4. Shodmonova Sh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi (o'quv-metodik qo'llanma). - T.: "Fan va texnologiya", 2008, 160 bet.

REZYUME

Ushbu maqola innovatsion texnologiyalar vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirish ijtimoiy- muammo sifatida haqida yozilgan. Haqiqatdan ham bolalarni har tomonlama barkamol, jismonan sog'lom, aqlan yetuk qilib tarbiyalash va ularni maktab tizimiga sifatli tayyorlashda dastlab ularni intellektual qobiliyati va salohiyatini yetarli shakllantirish va rivojlantirish juda muhim ahamiyatga ega ekanligini asoslaydi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье говорится о формировании интеллектуальных способностей

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-3, ISSUE-6

дошкольников с помощью инновационных технологий как социальной проблеме. На самом деле очень важно вырастить детей всесторонне развитыми, физически здоровыми и умственно зрелыми, а также подготовить их к школьной системе.

SUMMARY

This article is written about the formation of the intellectual ability of preschool children with the help of innovative technologies as a social problem. In fact, it is very important to raise children to be well-rounded, physically healthy, and mentally mature and to prepare them for the school system.

